

© **Анатолій Коцур**  
(Київ)

**КИЕВСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ В 1937–1945 ГГ.  
(ВОСПОМИНАНИЯ ПРОФЕССОРА И. А. ГРИЦЕНКО)**

*Важними для учених и общественности есть материалы, касающиеся страниц истории Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Особую ценность составляют воспоминания человека, который учился в университете, защищал в его стенах кандидатскую и докторскую диссертации. Речь идет о докторе исторических наук, профессоре Иване Антоновиче Гриценко.*

*Для того, чтобы читатель больше узнал о биографическое поле И. А. Гриценко, подаем изложение важнейших вех его жизненного пути. Также начинаем в № 36 «Журнала украинской истории» публикацию воспоминаний профессора о киевском периоде его жизни (1937–1941 гг.). Особенно тщательно И. А. Гриценко описывает помещения Красного корпуса, учебный процесс в стенах университета, жизнь и быт студенчества, научные интересы, культурные и спортивные предпочтения и др. Материалы печатаются в авторской редакции.*

*Ключевые слова: Иван Антонович Гриценко, Киевский университет, воспоминания, биография, исторический факультет, студенты, учебный процесс.*

© **Anatoliy Kotsur**  
(Kyiv)

**UNIVERSITY OF KYIV IN THE 1937–1945  
(MEMORIES OF PROFESSOR I. A. GRITSENKO)**

*Important are for researchers and the public the materials related pages of history of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. The memories of a man, who studied at the university, defended within its precincts candidate and doctoral dissertations constitute a particular value. It goes about the doctor of historical sciences, Professor Ivan Antonovych Grytsenko.*

*To learn more about biographical field of I. A. Grytsenko, we present summary of the most important milestones of his life. Also we begin a printing professor's memories about Kyiv period of his life (1937–1941 years.) in № 36 of «Journal of Ukrainian history». Especially carefully describes I. A. Grytsenko the premises of the Red Corps, educational process within the walls of Shevchenko university, student life, research interests, cultural and sporting preferences, etc. Materials are published in author's edition.*

*Keywords: Ivan Antonovych Grytsenko, University of Kyiv, memories, biography, historical faculty, students, educational process.*

До редакції надійшла 6.03.2017.

УДК 351.79+351.82(477.75)»1954»

© **Павло Сацький**  
(Київ)

**ПОЛІТИКА КЕРІВНИЦТВА УРСР ЩОДО ВІДБУДОВИ СЕВАСТОПОЛЯ В 1954 Р.**

*Аналізується політика Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ по нормативному забезпеченню відбудови Севастополя у перший рік після передачі Криму до УРСР. Зокрема, досліджується робота Постійного Представництва УРСР у Москві, спрямована на прийняття постанови Ради Міністрів СРСР, відповідно до якої мало бути забезпечено фінансування відбудови міста Севастополя. Висвітлюється активна протидія в Союзному Уряді прийняттю цієї постанови у контексті протистояння в СРСР післясталінського періоду між урядовими структурами і структурами КПРС. Постанова Ради Міністрів СРСР мала визначити обсяги фінансування процесу відбудови Севастополя. Проте, на рівні Держплану Радянського Союзу відбувається протидія прийняттю Радою Міністрів СРСР такої постанови. Прийняття постанови Ради Міністрів СРСР по відбудові Севастополя активно лобіювалося Першим Секретарем ЦК КПУ А. Кириченком. Оскільки адміністративно-політичні позиції керівництва республіканської партійної організації УРСР були дуже міцними, то представник Постійного Представництва Ради Міністрів УРСР у Москві наголошував на необхідності безпосереднього контакту А. Кириченка із Головою Держплану СРСР М. Сабуровим у питанні позитивного висновку щодо рекомендації Раді Міністрів СРСР прийняти постанову по відбудові Севастополя. Як*

*альтернатива прийняттю постанови Ради Міністрів СРСР, щодо відбудови Севастополя розглядалося залучення «зацікавлених» міністерств до участі у цьому процесі. Відбудова міста за участі так званих «зацікавлених» відомств була не надійною альтернативою прийняттю постанови Ради Міністрів СРСР оскільки такий підхід не гарантував виділення ресурсів для відбудови на постійній основі. Проте, Автор звертає увагу також на будівництво Чорноріченського водогону, який мав забезпечити зрошування сільськогосподарських земель в районі Севастополя і водопостачання міста.*

*Ключові слова: Держплан СРСР, Севастополь, Державний бюджет УРСР, ЦК КПРС, Чорноріченський водогін.*

У 1954 р. місто Севастополь передано від РРФСР до УРСР і, відповідно, на керівництво України покладалися зобов'язання по забезпеченню умов для відбудови міста й функціонування міського господарства. Перед Радою Міністрів УРСР і ЦК КПУ постають складні питання по забезпеченню ефективного адміністрування реалізації масштабних проєктів, спрямованих на соціально-економічний розвиток Кримської області й міста Севастополя. Оскільки Севастополь зазнав значних руйнувань у роки Другої світової війни і, при цьому, займав особливе військово-стратегічне становище в СРСР, то його відновлення стає завданням загальносоюзного значення. Проте, у пізньосталінський період відбудова Севастополя здійснювалась повільними темпами і надолужити мало керівництво УРСР після передачі міста у його відання, зважаючи на досвід успішного адміністрування масштабних проєктів на території Кримського півострова протягом 1950–1953 рр.

Проблема відбудови Севастополя доволі активно розглядалась дослідниками у радянський період [7], проте ці роботи висвітлювали її однобічно, не надаючи уваги питанням адміністративного забезпечення процесу відбудови. У вітчизняній науковій літературі періоду незалежності України також питання адміністративного забезпечення відбудови саме міста Севастополя не знайшло належного висвітлення, хоча проблеми функціонування системи урядового і партійного управління в Криму досліджувалися [8].

Метою статті є дослідження і аналіз політики Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ в забезпеченні відбудови міста Севастополя у 1954 р., яка спрямовувалась започаткування комплексної програми та її забезпечення фінансуванням, що могло здійснюватися в умовах централізованої бюджетної політики лише із державного бюджету СРСР.

Листом від 16 серпня 1954 р. Радою Міністрів УРСР перед Радою Міністрів СРСР було поставлено питання проєктного забезпечення

відбудови міст Севастополя і Євпаторії. Зокрема, Рада Міністрів УРСР зверталась із проханням зобов'язати Раду Міністрів РРФСР, Міністерство будівництва і Міністерства нафтової промисловості СРСР виконати додаткові проєктні роботи по об'єктах поточного будівництва у Севастополі й Євпаторії на суму 446 тис. рублів. Держпланом СРСР разом із Радою Міністрів РРФСР, Міністерством будівництва і Міністерством нафтової промисловості СРСР було підтримано прохання Ради Міністрів УРСР. Рада Міністрів РРФСР і Міністерство будівництва СРСР мали виконати проєктні роботи за рахунок лімітів, виділених їм на 1954 р., а по Міністерству нафтової промисловості – за рахунок лімітів на об'єкти інших відомств, по яких немає необхідної технічної документації [1, арк. 138].

Отже, питання відбудови міст Криму, таких як Севастополь та Євпаторія було традиційною справою не лише для Ради Міністрів РРФСР, республіки, до складу якої входив Крим до його передачі УРСР за законом від 16 лютого 1954 р., а також і окремих загальносоюзних міністерств. Тому, незважаючи на передачу Криму до складу УРСР, за бюджетним розписом ряд лімітів було передбачено за тими самими відомствами, за якими вони передбачалися і у попередні роки. Зокрема, Міністерство нафтової промисловості СРСР проводило нафтогазову розвідку на території Криму і невеликі обсяги видобутку нафти і газу. Міністерство будівництва СРСР також здійснювало будівництво об'єктів у Севастополі, проте, його участь у процесах відбудови міст в Криму є свідченням того, що Рада Міністрів РРФСР традиційно не мала можливості ефективно освоювати фонди, які виділялися на відбудову. Тому, фактично, відбувалося освоєння фондів на відбудову Севастополя і Євпаторії, котрі традиційно за бюджетним розписом залишилися за Радою Міністрів РРФСР і Міністерством нафтової промисловості та Міністерством будівництва СРСР, зважаючи, що зростання фондів бюджету УРСР у 1954 р. було незначним,

порівняно з фондами 1953 р., на фоні зростання бюджетів областей УРСР. Так, видатки по бюджетах всіх областей із Києвом становили на 1954 р. 13239646 тис. рублів. Державний бюджет УРСР на 1954 р. прийнято у обсязі 23048, 9 млн. рублів [6, арк. 29]. На 1953 р. Державний бюджет прийнято в розмірі 17990, 7 млн. рублів [5, арк. 226]. На Кримську область у бюджеті УРСР на 1954 р. передбачено 434823 тис. рублів [6, арк. 74]. Отже, частка видатків на Кримську область була незначною, порівняно із загальним розписом на всі області УРСР, проте, на Кримську область передбачались далеко не найменші видатки, порівняно із іншими областями, зокрема, на Волинську область – 289024 тис. рублів, на Дрогобицьку – 302688 тис. рублів, на Закарпатську – 313047 тис. рублів, на Кіровоградську – 381670 тис. рублів, на Миколаївську – 352215 тис. рублів, на Рівненську – 284853 тис. рублів, на Станіславську (нині Івано-Франківська – П. С.) – 343525 тис. рублів, на Тернопільську – 351630 тис. рублів, на Херсонську – 297815 тис. рублів, на Черкаську – 414583 тис. рублів, на Чернівецьку – 258093 тис. рублів [6, арк. 40]. На Севастополь було передбачено 116595 тис. рублів. Отже, на 11 областей із 28 (у тому числі й місто Київ та Севастополь) передбачено менші бюджети ніж на Кримську область. Відповідно, бюджетом на 1954 р. передбачались максимально можливі видатки для Кримської області, проте, і їх виявилось недостатньо для того, щоб УРСР самостійно покривала усі програми, які було передбачено реалізувати у Криму. Тому, заплановані раніше видатки по Раді Міністрів РРФСР і по загальносоюзних міністерствах передбачалось освоювати і по відбудові Севастополя та Євпаторії. Крім того, слід взяти до уваги цільові видатки бюджету республіки. Так, на фінансування народного господарства у бюджеті УРСР 1954 р. було передбачено 32,3% видатків, а на соціально-культурні потреби – 59,2% видатків [6, арк. 30].

Вже 23 вересня 1954 р. ЦК КПУ звернувся із листом до ЦК КПРС щодо завершення відбудови міста Севастополя [10, арк. 151]. Слід звернути увагу, що питання використання фондів, які було передбачено за Радою Міністрів РРФСР і Міністерством будівництва та Міністерством нафтової промисловості СРСР на проектні роботи по об'єктах в Севастополі й Євпаторії, подавалося ЦК КПУ до Ради Міністрів СРСР, а питання про

завершення відбудови Севастополя подавалось на розгляд ЦК КПРС. Слід зважати на протистояння між ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР за повноту влади й компетенцій в державному управлінні, яке розгорнулося в Радянському Союзі після смерті Й. Сталіна. Питання ж відбудови Севастополя було політичним і тому його винесено на розгляд Президії ЦК КПРС, а відповідні матеріали було роздано членам Президії. Голова Ради Міністрів СРСР Г. Маленков 4 жовтня 1954 р. віддав розпорядження Голові Держплану СРСР М. Сабурову підготувати протягом десяти днів висновки з питання завершення відбудови Севастополя з врахуванням, що його розглядатиме ЦК КПРС [10, арк. 151]. У цій ситуації, Голова Ради Міністрів СРСР підкреслив політичну важливість питання, оскільки ЦК КПРС розглядав питання саме такого характеру. У зв'язку з вивченням питання відбудови Севастополя Держпланом СРСР і подальшим розглядом в ЦК КПРС, представник УРСР при Раді Міністрів СРСР Г. Єсіпенко вважав за доцільне участь у цьому процесі представників Кримської області й Севастополя.

До Держплану СРСР Г. Маленковим було направлено проект постанови Ради Міністрів СРСР, який представлено ЦК КПУ, і цей проект мав назву – «Про завершення робіт по відновленню міста Севастополя». Голова Ради Міністрів СРСР наклав на нього резолюцію такого змісту: «т. Сабурову, прошу протягом десяти днів дати заключення, беручи до уваги, що це питання буде обговорюватися в ЦК КПРС» [3, арк. 170]. У даному разі бачимо, що в структурі виконавчої влади СРСР післясталінського періоду прийняття усіх рішень по реалізації державних програм, а також по забезпеченню їх фінансування, приймалися Радою Міністрів СРСР. Фактично, основним розпорядником бюджетних коштів СРСР була Рада Міністрів. Проте, процедура передбачала обов'язкове заключення Держплану СРСР, який був структурним підрозділом Союзного Уряду, а його Голова був першим заступником Голови Ради Міністрів СРСР. Систему державного управління, за якої прийняття всіх управлінських рішень загальносоюзного значення сконцентровано у Раді Міністрів СРСР, було вибудовано у період пізньої сталінщини. Ця система будувалась під диктатуру особи Й. Сталіна, котрий за собою зберігав посаду Голови Ради Міністрів СРСР, концентруючи управлінські важелі в вищому виконавчому органі держави. Партійні структури, фактич-

но, виконували роль системи ідеологічного забезпечення політики, яку здійснювали державні виконавчі органи, керівництво якими на своїй особистості також замикав Й. Сталін. Саме тому після смерті Й. Сталіна, виникає протистояння між партійними і урядовими органами на найвищому рівні, оскільки ключові сталінські посади поділено між двома посадовцями, Г. Маленковим (Голова Ради Міністрів СРСР) і М. Хрущовим (Перший Секретар ЦК КПРС). Де-юре, відповідно до норм Статуту КПРС і Конституції СРСР, по партійній лінії Голова Ради Міністрів СРСР Г. Маленков підпорядковувався Першому Секретареві ЦК КПРС, проте, реального механізму контролю діяльності Ради Міністрів СРСР у Першого Секретаря ЦК КПРС не було, оскільки функціонування цього механізму мав забезпечувати сам же Голова Ради Міністрів та інші її члени, будучи керівним ядром вищого виконавчого органу країни як члени правлячої партії. Позиції Першого Секретаря ЦК КПРС посилювалися завдяки тому, що він спирався на республіканські партійні організації. Власне, тут можемо знайти пояснення чому питання відбудови Севастополя і постанову Ради Міністрів СРСР ініціювало ЦК КПУ. Ініціативу ЦК КПУ підхоплювало ЦК КПРС й активно підтримувало й виносило на політичний рівень.

Проте, ситуація в Раді Міністрів СРСР складається на протидію ініціативам ЦК КПУ. Так, незважаючи на резолюцію Г. Маленкова, Голова Держплану СРСР М. Сабуров дав розпорядження підготувати негативне заключення по постанові Ради Міністрів СРСР «Про завершення робіт по відновленню міста Севастополя». Постпредство Ради Міністрів УРСР у Москві активно проводило заходи по роботі із Держпланом СРСР. Зокрема, було організовано ряд консультацій із заступниками М. Сабурова Опаріним і Дегтярем за участі Голови Севастопольського міськвиконкому Сосницького. Проте, рішення про негативний висновок щодо проекту постанови, представленого ЦК КПУ, прийнято особисто М. Сабуровим і, як видно із повідомлення Постпредства УРСР, саме його позиція у підготовці негативного рішення була вирішальною. Отже, у цій ситуації бачимо явні прояви міжособистісного протистояння на вищому номенклатурному рівні. Зокрема, у тому ж повідомленні на адресу Першого Секретаря ЦК КПУ А. Кириченка з Постпредства УРСР у Москві, вказувалося, що представник УРСР

Ю. Дудін звернувся до М. Сабурова з проханням прийняти його і Сосницького й просив Першого Секретаря ЦК КПУ А. Кириченка переговорити з М. Сабуровим аби добитися позитивного висновку по проекту постанови, представленого ЦК КПУ, який мали розглядати Рада Міністрів СРСР і ЦК КПРС [5, арк. 171]. Відповідно, важливу роль і на цьому етапі відігравали міжособистісні стосунки серед вищої номенклатури. Причому, позиція Першого Секретаря ЦК КПУ у відносинах із Головою Держплану СРСР щодо даного проекту постанови могла відіграти вирішальну роль. Отже, це є зайвим свідченням зростання політичного і адміністративного впливу партійного керівництва республіки.

Повідомлення Постпредства до Першого Секретаря ЦК КПУ дає також інформацію про питання градації управлінських рішень найвищого рівня. Так, за заключенням, яке по проекту постанови розпорядився дати М. Сабуров, пропонувалося не приймати постанову Ради Міністрів СРСР, а включити в план на 1955 р. обсяги робіт по відновленню Севастополя у значно скороченому обсязі, а подальший розвиток міста вирішувати у річних планах в наступній п'ятирічці [5, арк. 170]. Тобто, прийняття постанови Ради Міністрів СРСР гарантувало, що стаття витрат на відновлення Севастополя буде захищеною у кожному Державному бюджеті СРСР, які мали прийматися у роки реалізації програми, започаткованої постановою Ради Міністрів СРСР. У разі ж пропозиції М. Сабурова питання виконання окремих робіт могло корегуватися у робочому порядку, шляхом передбачення витрат на виконання робіт по відновленню міста, за наявності можливостей. У свою чергу, прийняття спільної постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС мало політичний характер і підвищувало суспільну значимість нормативного документу. Тобто, М. Сабуров, фактично, ініціював зрив пропозиції ЦК КПУ по відновленню Севастополя як обов'язкового до виконання проекту загальнодержавного значення. Питання капітального будівництва у цей період могло вирішуватися, зважаючи на обсяги вкладень, на рівні загальносоюзного Уряду, оскільки із бюджету УРСР витрати могли здійснюватися лише на соціально-культурні потреби та на фінансування народного господарства республіки. У питанні капітальних вкладень Рада Міністрів УРСР була обмеженою із-за централізації державних фінансів навколо повноважень загальносоюзних

органів виконавчої влади. Тому, постанова Ради Міністрів СРСР, якою могло бути захищено статтю державних витрат на відновлення Севастополя, могла стати мотивацією і для Ради Міністрів УРСР, щоб витратити кошти на відновлення міста й міського господарства.

Листом від 15 жовтня 1954 р. Рада Міністрів УРСР звертається до Ради Міністрів СРСР із проханням зобов'язати Раду Міністрів РРФСР виконати у 1954 р. додаткові топогеодезичні роботи по Севастополю у сумі 104 тис. руб. [2, арк. 186]. Тобто, питання використання коштів бюджету союзної республіки вирішувалося Радою Міністрів СРСР. Отже, бачимо, яким чином в СРСР працювала система централізації бюджетної політики. Вона у значній мірі перекривала можливості для виявлення ініціативи Радою Міністрів УРСР у реалізації подібних будівельних проектів, але залишалися можливості для здійснення лобістських заходів на рівні загальносоюзного керівництва. Питання за процедурою мало пройти затвердження у Держплані СРСР і відділ міського господарства Держплану підготував проект висновку, яким підтримано прохання Ради Міністрів УРСР. Проте, Рада Міністрів РРФСР повідомляла, що зможе виконати ці проектні роботи по Севастополю лише у першому кварталі 1955 р., на замовлення Ради Міністрів УРСР силами підприємства Гіпрокомунбуд [2, арк. 186]. Отже, Держплан і Рада Міністрів СРСР виявляли більшу поступливість у питанні виконання робіт республіканськими інституціями, на відміну від питання виділення на законодавчому рівні фондів із загальносоюзного бюджету. Це свідчить, що фінансові ресурси союзних республік не контролювалися Радою Міністрів СРСР і, відповідно, для неї було доволі легко ними поступитися.

Питання прийняття постанови Ради Міністрів СРСР про заходи по відновленню Севастополя мало подальший розвиток. Зокрема, заступник голови Держплану СРСР Опарін представив пропозиції для М. Сабурова про заходи по відновленню Севастополя. Серед них – запропонувати зацікавленим союзним міністерствам розглянути питання будівництва нижче лімітних об'єктів з планом на 1955 р., а Міністерство оборони зобов'язати виконати роботи по проектуванню, будівництву і реконструкції пам'ятників, пов'язаних із обороною Севастополя [4, арк. 220]. На 31 січня 1954 р. по відновленню Севастополя було запропоновано М. Сабурову передати питання відновлення міста союзним міністерствам. У даному питанні

практикувався традиційний для радянського періоду підхід, який полягав у мобілізації ресурсів усіх міністерств, які була змога залучити до виконання робіт. Тобто, відбудова мала здійснюватися на пайовій основі.

Слід звернути увагу на формулювання про «зацікавлені» міністерства, причому, загальносоюзні. У розпорядженні загальносоюзних міністерств ресурси з Державного бюджету СРСР були значно більші, ніж у міністерств республіканських, оскільки союзним підпорядковувались найбільші підприємства відповідної галузі, а тому отримували на них ресурсів із Союзного бюджету значно більше, ніж республіканські відомства. Щодо зацікавленості цих союзних міністерств у відновленні об'єктів, то вона могла пояснюватися потребою реалізувати виділені з бюджету фонди, які могли, як лишки, перейти назад до союзного бюджету наступного, після їх виділення, року. Проте, вирішення питання фінансування відновлення об'єктів Севастополя шляхом залучення зацікавлених союзних міністерств було не надійним, оскільки, у більшості випадків, такі об'єкти фінансувалися за залишковим принципом. Отже, у цьому разі, очевидним є неефективний спосіб освоєння фінансових фондів на відбудову міста. Також, на відміну від освоєння цільового виділення фінансових ресурсів із бюджету СРСР, освоєвані фонди загальносоюзних міністерств не контролювалися ні Радою Міністрів УРСР, ні ЦК КПУ і, навіть, вищими партійним органом СРСР – ЦК КПРС. Контроль за освоєнням цих фондів був можливим лише зі сторони Ради Міністрів СРСР і то, лише при підведенні підсумків виконання народногосподарського плану за рік. Власне, у такий спосіб Рада Міністрів СРСР мала змогу концентрувати на собі компетенції по контролю за виконанням програм загальносоюзного масштабу.

Окремо Держпланом СРСР виділялося питання виконання проектних робіт по будівництву Чорноріченського водогону, який мав розв'язати питання водопостачання Севастополя. Його пропонувалося розглянути одночасно з планом проектних робіт на 1955 р. [4, арк. 220]. Водогін мав першочерговим завданням зрошування земель для розвитку сільського господарства, а постачання водою Севастополя було його побічним завданням. Рада Міністрів УРСР розглядала можливість реалізувати роботи по розбудові цієї зрошувальної системи і водогону. Наказом по Міністерству сільського господарства УРСР від 21 квітня 1954 р.

унормовано процес виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 1 квітня 1954 р., згідно якої мало відбуватися будівництво Чорноріченського водогону і зрошування земель площею 1,2 тис. га вартістю 4 млн. рублів і забезпечити введення в експлуатацію західної її зони до поливного сезону 1955 р. і східної – до поливного сезону 1956 р. [9, арк. 2].

Розгляд пропозицій свого заступника Опаріна М. Сабуров запропонував перенести до затвердження народногосподарського плану на 1955 р. [4, арк. 220]. Після затвердження річного плану розвитку народного господарства визначилися з союзними міністерствами, які могли взятися за участь у відновленні Севастополя.

Отже, передача Севастополя від РРФСР до УРСР ставить перед Радою Міністрів УРСР і ЦК КПУ завдання по організації й адмініструванню заходів по відбудові цього міста. Керівництво УРСР у Державному бюджеті республіки на 1954 р. заклало значні кошти для Кримської області й Севастополя. Проте, витрати з бюджету республіки мали покривати, здебільшого, соціально-культурні заходи, а потреби Севастополя забезпечити, зважаючи на особливості бюджетної системи СРСР, із бюджету республіки було

не можливо. Тому, за ініціативою ЦК КПУ, на розгляд Ради Міністрів СРСР внесено проект постанови «Про завершення робіт по відновленню міста Севастополя». Це питання набуло політичного змісту, зважаючи на його стратегічне значення. За умов політичної боротьби в СРСР післясталінського періоду між урядовими й партійними структурами загальносоюзного рівня, питання відновлення Севастополя стало предметом боротьби й міжособистісних домовленостей в середовищі номенклатури найвищого рівня. Незважаючи на потужну протидію, керівництво УРСР активно відстоювало протягом 1954 р. прийняття постанови Союзного Уряду, яка б гарантувала фінансування відновлення міста. Проте, в міру можливостей, керівництво УРСР здійснювало заходи по відродженню міського господарства Севастополя. Прикладом є побудова Чорноріченського водогону, який вирішував питання забезпечення міста водою.

Проблематика дослідження у подальшому внеску Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ в соціально-економічний розвиток Криму і Севастополя відкриває можливості для розуміння умов і обставин передачі Кримської області зі складу РРФСР до УРСР.

#### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. (В – П.С.) Совет Министров УССР тов. Кальченко Н.Т., Центральному Комитету КП Украины тов. Подгорному Н.В. (від – П.С.) Ю. Дудина. 4 сентября 1954 года. Сообщаю о ходе рассмотрения вопросов в Совете Министров СССР, Министерствах и центральных ведомствах СССР по письмам Совета Министров УССР и ЦК КП Украины // Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3725.
2. (В – П.С.) ЦК КП Украины тов. Кириченко А.И. (від – П.С.) Дудина. Принято по ВЧ 1.XI.1954 года. Сообщаю Вам о состоянии рассмотрения отдельных вопросов, поставленных Советом Министров УССР на рассмотрение Совета Министров СССР и союзных министерств // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 2943.
3. (В – П.С.) ЦК КП Украины тов. Кириченко А.И. (від – П.С.) Дудина Ю. Принято по ВЧ 28.X.1954 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 2943.
4. (В – П.С.) ЦК КП Украины товарищу Кириченко А.И. (від – П.С.) Ю. Дудина. Передано по ВЧ 31.XII.1954 г. Сообщаю Вам результаты рассмотрения вопросов, поставленных ЦК КП Украины и Советом Министров УССР на решение ЦК КПСС // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 2943.
5. Доповідь про Державний бюджет Української РСР на 1953 рік та звіт про виконання Державного бюджету Української РСР за 1952 рік // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 2943.
6. Доповідь про Державний бюджет Української РСР на 1954 рік і звіт про виконання Державного бюджету 1953 року // ЦДАГО України. – Ф. Р-2. – Оп. 8. – Спр. 9865.
7. Максименко М. Предисловие / М. Максименко // Социалистическое народное хозяйство Крымской области (1945–1970 гг.): Сб. док. и матер. – Симферополь: Таврия, 1980. – С. 3–17.
8. Пащенко В.Н. Крымская область в советский период (1946–1991 гг.): монография / В.Н. Пащенко. – Симферополь: ДИАИПИ, 2008. – 520 с.
9. Приказ по Министерству сельского хозяйства Украинской ССР. 21 апреля 1954 г. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 3855.
10. Секретарю ЦК КП Украины тов. Кириченко А.И. (від – П.С.) Г. Есипенко. Принято по ВЧ 9.X. 1954 г. Сообщаю Вам о состоянии вопросов, поставленных ЦК КП Украины на рассмотрение в ЦК КПСС и союзных министерствах // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 2943.

## REFERENCES

1. (V – P.S.) Sovet Ministrov USSR tov. Kal'chenko N.T., Tsentral'nomu Komitetu KP Ukrainy tov. Podhornomu N.V. (vid – P.S.) Yu. Dudyna. 4 sentiabrya 1954 goda. Soobshchayu o khode rassmotreniya voprosov v Sovete Ministrov SSSR, Ministerstvakh i tsentral'nykh vedomstvakh SSSR po pis'mam Soveta Ministrov USSR i TsK KP Ukrainy // Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrainy (dali TsDAHO Ukrainy). – F. 1. Op. 24. – Spr. 3725.
2. (V – P.S.) TsK KP Ukrainy tov. Kyrychenko A.Y. (vid – P.S.) Dudina. Prinyato po VCh 1.XI.1954 goda. Soobshchayu Vam o sostoyanii rassmotreniya otdel'nykh vopros, postavlennykh Sovetom Ministrov USSR na rassmotrenie Soveta Ministrov SSSR i soyuznykh ministerstv // TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 24. – Spr. 2943.
3. (V – P.S.) TsK KP Ukrainy tov. Kirichenko A.Y. (vid – P.S.) Dudina Yu. Prinyato po VCh 28.X.1954 g. // TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 24. – Spr. 2943.
4. (V – P.S.) TsK KP Ukrainy tovarishchu Kirichenko A.Y. (vid – P.S.) Yu. Dudina. Peredano po VCh 31.XII.1954 h. Soobshchayu Vam rezul'taty rassmotreniya voprosov, postavlennykh TsK KP Ukrainy i Sovetom Ministrov USSR na reshenie TsK KPSS // TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 24. – Spr. 2943.
5. Dopovid' pro Derzhavnyy byudzhet Ukrayins'koyi RSR na 1953 rik ta zvit pro vykonannya Derzhavnoho byudzhetu Ukrayins'koyi RSR za 1952 rik // TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 24. – Spr. 2943.
6. Dopovid' pro Derzhavnyy byudzhet Ukrayins'koyi RSR na 1954 rik i zvit pro vykonannya Derzhavnoho byudzhetu 1953 roku // TsDAVO Ukrainy. – F. R–2. – Op. 8. – Spr. 9865.
7. Maksimenko M. Predislovye / M. Maksimenko // Sotsialisticheskoe narodnoe khoziaystvo Krymskoy oblasti (1945–1970 gg.): Sb. dok. y mater. / – Simferopol': Tavriya, 1980. – S. 3–17.
8. Pashchenia V.N. Krymskaya oblast' v sovetskiy period (1946–1991 gg.): monohrafiya / V.N. Pashchenia. – Simferopol': DYAYPY, 2008. – 520 s.
9. Prikaz po Ministerstvu sel'skogo khoziaystva Ukrainskoy SSR. 21 apreliya 1954 g. // TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 24. – Spr. 3855.
10. Sekretariu TsK KP Ukrainy tov. Kirichenko A.Y. (vid – P.S.) H. Esipenko. Prinyato po VCh 9.X. 1954 g. Soobshchayu Vam o sostoyanii voprosov, postavlennykh TsK KP Ukrainy na rassmotrenie v TsK KPSS y soyuznykh ministerstvakh // TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 24. – Spr. 2943.

© Павло Сацкий  
(Киев)

### ПОЛИТИКА РУКОВОДСТВА УКРАИНСКОЙ ССР ПО ВОССТАНОВЛЕНИЮ СЕВАСТОПОЛЯ В 1954 Г.

*Анализируется политика Совета Министров КССР и ЦК КПУ по нормативному обеспечению восстановления Севастополя в первый год после передачи Крыма УССР. В частности, исследуется работа Постоянного Представительства УССР в Москве, направленная на принятие постановления Совета Министров СССР, в соответствии с которой было предусмотрено обеспечение финансирования восстановления города Севастополя. Освещается активное противодействие в Союзном Правительстве принятию этого постановления в контексте противостояния в СССР между правительственными структурами и структурами КПСС послесталинского периода. Постановление Совета Министров СССР должно было определить объемы финансирования процесса восстановления Севастополя. Однако, на уровне Госплана Советского Союза происходит противодействие принятию Советом Министров СССР такого постановления. Принятие постановления Совета Министров СССР по восстановлению Севастополя активно лоббировалось Первым Секретарем ЦК КПУ А. Кириченко. Поскольку административно-политические позиции руководства республиканской партийной организации УССР были очень крепкими то представитель Постоянного Представительства Совета Министров УССР в Москве отмечал необходимость непосредственного контакта А. Кириченка с Председателем Госплана СССР М. Сабуровым в вопросе позитивных выводов относительно рекомендации Совету Министров СССР принять постановление по восстановлению Севастополя. Как альтернатива принятию постановления Совета Министров СССР относительно восстановления Севастополя рассматривалось привлечение «заинтересованных» министерств к участию в этом процессе. Восстановление города при участии так называемых «заинтересованных» ведомств было не надежной альтернативой принятию постановления Совета Министров СССР, поскольку такой подход не гарантировал выделения ресурсов для восстановления на постоянной основе. Автор обращает внимание также на строительство*

Чернореченского водопровода, который должен был обеспечить орошение сельскохозяйственных земель в районе Севастополя и водоснабжение города.

Ключевые слова: Госплан СССР, Севастополь, Государственный бюджет УССР, ЦК КПСС, Чернореченский водопровод.

© *Pavlo Satskyi*  
(Kyiv)

### **THE POLITICS OF THE LEADERSHIP OF UKRAINIAN SSR IN THE RESTRUCTURING OF SEVASTOPOL IN 1954**

*In the article made the analysis of the politics of the Council of Ministers of Ukrainian SSR and the Central Committee of Communist party of Ukraine in terms of the normative supply related to the reconstruction of Sevastopol during the first year after the Crimea was taken over to the Ukrainian SSR. In particular, the analysis of the work of Permanent Delegation of the USSR in Moscow has been made, the main goal of which was the regulation of the Council of Ministers of Ukrainian SSR, according to which the financing required for the reconstruction of Sevastopol was made. Active opposition to the Federal Government regarding the accepting of the resolution in the context of the opposition in the Ukrainian SSR in the late Stalinist period between the governmental structures and the structures of the Communist Party of the Soviet Union has been presented in the current article. The resolution of the Council of Ministers of USSR had to identify the amount of funding for the reconstruction of Sevastopol. However, the Gosplan of the Soviet Union initiated the opposition to this resolution supported by the Council of Ministers of USSR. The accepting of the resolution supported by the Council of Ministers of USSR regarding the rebuilding of Sevastopol was actively supported by the first Secretary of Central Committee of the Communist Party of Ukraina A. Kyrychenko. Due to the fact that the administrative-political positions of the management of the republican party organisation of Ukrainian SSR were very strong, the Representative of the Permanent Mission of the USSR Council of Ministers in Moscow stressed the need for direct contact of A. Kyrychenko with the chairman of Gosplan, M. Saburov, regarding the question of the positive opinion in terms of the recommendation of the Council of Ministers to accept the resolution on the reconstruction of Sevastopol. As the alternative to the accepting the resolution by the Council of Ministers of USSR in terms of the reconstruction of Sevastopol, the involving of the so-called «interested» Ministries to the participation in this process was also considered. There was a plan to put the obligation on the Ministry of Defense to reconstruct the monuments of Sevastopol. The rebuilding of the city with the participation of the so-called «interested» agencies was not credible alternative in comparison to the accepting of the resolution by the Council of Ministers of USSR because of the fact that the first approach had no guarantee that the allocation of resources would happen on a constant basis. The author has also paid attention to the building of Chornorichensky water supply system, the goal of which was the melioration of the agricultural lands in the area of Sevastopol and water supply for the city.*

*Keywords: Gosplan, Sevastopol, State Budget of the Ukrainian SSR, the Central Committee of Communist Party of USSR, water supply of Chernorechenskaya.*

До редакції надійшла 13.03.2017.

УДК 94:[355.64+355.291.1](477)«2001/2011»

© *Ірина Автушенко*  
(Київ)

### **ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ (2001–2011 РР.)**

*У статті розглядається пенсійне забезпечення військовослужбовців звільнених з військової служби у 2001–2011 рр. та аналізуються його особливості на різних хронологічних відрізках у рамках досліджуваного періоду. Зазначається, що пенсійне забезпечення військовослужбовців є основною складовою їх соціального захисту.*

*З метою посилення соціального захисту військовослужбовців у період реформування Збройних Сил України, коли відбувалося скорочення чисельності особового складу, для спонукання до звільнення військовослужбовців, було дозволено оформляти пенсії тим, хто мав вислугу 15 років, за умови, що їм виповнилося 45 років.*